

PAPP ISTVÁN

AZ EDGAR POE-I ÉLETÉRZÉS ADY KÖLTÉSZETÉBEN
II. (MOTÍVUMVIZSGÁLAT)

1978.

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
(SECTIO PHILOLOGICA)

Nyelv és irodalom I. 1955.

Nyelv és irodalom II. 1956.

Irodalom I. 1958.

Irodalom II. 1959.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus I. (1960—1961). 1961.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus II. 1962.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus III. 1963.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus IV. 1964.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus V. 1965.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus VI. 1966.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus VII. 1967.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus VIII. 1968.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus IX. 1969.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus X—XI. 1971.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XII. 1972.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XIII. 1973.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XIII. Supplementum I.

1973. Csukás István: Jókai és a nemzetiségek.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XIII. Supplementum II.

1973. Даниел Якоч: Вопросы содержания и формы в теории литературы Г. В.

Плеханова

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XIV. 1976.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XV. 1977.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XVI. 1978.

AZ EDGAR POE-I ÉLETÉRZÉS ADY ENDRE KÖLTÉSZETÉBEN II. (MOTÍVUMVIZSGÁLAT)

Egy előző dolgozatban¹ már próbáltam felvillantani Ady² költői indulásának azokat a jegyeit, melyek Edgar Allan Poe³ költészetére emlékeztethetik a vizsgáldót. Tartalmi és motívumbeli reminiszccenciákra utaltam, olyanokra, amelyek esetenként Adynál Poe költészetének ismeretét feltételezik, de jórészt inkább a magyar századvég, századforduló költészetében megelevenedő Poe-kultusz hangjainak Ady lírájába való beépülését éreztetik. A felvetés Ady költészetére vonatkoztatott ilyen leegyszerűsítése persze joggal nevezhető elnagyoltnak. Tudjuk, hogy Poe költői világszemlélete újító hatást tett az európai modern lírára, kiemelten is Baudelaire-re és az úgynevezett francia szimbolistákra. S Ady költészetének ilyen kapcsolódásait is ismerjük.

Igaz ugyanakkor az is, hogy a megújuló magyar költészet képviselői: Vajda, Reviczky, Komjáthy lírája gondolati és tartalmi rokonságot mutat Edgar Poe-éval.

Poe az angol romantikus költészethez kapcsolódva új gondolatiságot is megjelentetett verseiben. Jellemzője egy, a transzcendens felé forduló idegenség-tudat. Lírájának egy része a polgárosult és nagyvárosi világban helyét és szerepét nem lelő poéta kiúttalanság-érzésének kifejeződése. Ezt az életérzést joggal tekinthette sajátjának a századvég, századforduló magyar költőnemzedékének sok képviselője. Indulásakor jellemzője ez Ady Endre költészetének is.

Útkeresésekor sok szállal kötődik hozzájuk, kik megszólaltatói voltak egy nosztalgikus, elvágódó hangulatnak, s lírájuk álmvilág, halálistenítés hordozója lett.

A majd Ady költészetében is jelentkező dekadens hang sokban különbözik ezen életérzés klasszikus megfogalmazóiétól. Költeményeiben számos, az említett életérzésből táplálkozó kép módosult tartalmat nyerve fejlődik tovább.

Ahogy sokak, így Bóka László,⁴ Rónay György,⁵ Varga József⁶ tanulmányai is rámutattak, Ady lényegében már a *Versek* és a *Még egyszer* kötetek időszakában felkészült az újító hang megszólaltatására, és első két kötetének képei előrevetítik a majdani sajátos Ady-motívumok megszületését. Az állítás elsősorban a *Még egyszer* kötet darabjaira érvényes, melyek közül hatot már az *Új versek* kötetbe is érdemesnek tartott felvenni. Itt már markánsabban előtűnnek azok a képek, amelyek közül sok végigkíséri majd költészetét. Megtaláljuk bennük azt a szomorkás hangot,

¹ P. I.: Az Edgar Poe-i életérzés Ady Endre költészetében (Adalék Ady költői indulásának vizsgálatához) Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XV. Szeged, 1977. 145—163.

² A dolgozatban szereplő Ady-versek idézéséhez a következő szövegkiadást használtam alapul: Ady Endre összes versei I., II. Szerk.: Koczkás Sándor és Krajkó András. Szépirod. Bp. 1972.

³ A Poe-tól idézett verseket I. Edgar Allan Poe összes versei, Bp. 1959. Corvína. (Kétnyelvű klasszikusok).

⁴ BÓKA László: Ady Endre élete és művei. Akad. Kiadó, Bp. 1955.

⁵ RÓNAY György: Ady Endre. A nagy nemzedék. Szépirod. Bp. 1971. 8—26.

⁶ VARGA József: Ady útja az „Új versek” felé. Akad. Kiadó, Bp. 1963.

amely Poe-ra is annyira jellemző, és amely az *Új versek* és a *Vér és arany* kötetekben domináns szerepet kap. Így a „Poe-i sadness” néha meglepő visszacsengést mutat Ady verseiben is.

E lírai hang okát kutatni nem feladatom. Király István Ady könyvének⁷ elmélyült elemzése bemutatja Ady említett korszakának jellemzőit, rávilágít az „érzelmi forradalmár” költő sokban ellentmondásos világképének sajátosságaira és elemzi ezek költői megnyilatkozásait. De a teljesebbé tétel érdekében érdemes vizsgálni a már korán jelentkező egyes képek, motívumok továbbfejlődését. Ezt teszem a következőkben, elsősorban az *Új versek*, valamint a *Vér és arany* köteteket⁸ alapul véve. — Karátson Endre⁹ is éppen a két kötetben látja a Poe-i hatás nyomon követésének lehetőségét.

Érzésem szerint, ha ezt a nézőpontot kitágítjuk—szűkítjük egy — a Poe-ival is jellemezhető — életérzés megfogalmazódására, akkor többel egészíthetjük ki az Ady e korszakáról már elmondottakat.

A fentieket szem előtt tartva vizsgálom Adynál a víz, tenger, tó motívumcsoportot, abból is főleg a tóképek kiterjedését, később pedig végigvezetem a tisztaság, fehérség motívumok fejlődésének egy szakaszát. Bár sokban különböznek ezek a képek, de átalakulásuk a költő világképének változását is jól jellemzik.

*

Ahogy a romantikus költészet egészében, úgy Poe lírájában is nagy szerepet kap a víz, a tó, a tenger egyre inkább szimbolikus értelmű megjelenítése.

A magyar költészetben is vannak az előbbihez kapcsolódó hagyományok. Petőfitől vizsgálhatnánk a példák sorát. Élnek vele a „modern” francia és a századvégi magyar költők is. Sokféle tartalommal telítődnek ezek a képek. Vitathatatlannal egyike a legfontosabbnak közöttük a „szép elmúlás” vágyával ötvöződő, mely Poe-nál például *A tóhoz* című versben így szólal meg:

Ifjúkoromnak reggelén
Olyan helyet kerestem én,
Amely nekem való tanyám —
Úgy csábított a szép magány,
Egy vad tó, zordon szirttetők
És tornyosuló nagy fenyők.

.....
E mérgezett habban halált,
Ez örvényben tárt sirt talált,
Kinek a külön képzelet
Ott vigaszt meríthetett:
Társtalan szív ily tavat
Édenkertté avat.

(Ford.: Radó György)

⁷ KIRÁLY István: Ady Endre. Magvető, Bp. 1972.

⁸ Ahol a motívumfejlődés ezt szükségessé tette, Ady későbbi kötetekben megjelent verseit is figyelembe vettem.

⁹ André KARÁTSÓN: Edgar Allan Poe et le groupe des écrivains du „Nyugat” en Hongrie. Presses Universitaires de France. Párizs, 1971.

Az érzelmi töltésében hasonló kép Ady korai lírájában is megjelenik. A *Még egyszer* kötetet záró első Léda-versben így bukka fel:

Ott hömpölyög holdfényben a folyó,
Tengert keres, rejtett, sötét vizút.
Két remegő, bús árny úszik azon:
Én, a siratlan fájdalomnak
Szegény, bolond, kopottas hőse
S a könnyek asszonya...

(*A könnyek asszonya 1*)

A szerelem és az elmúlás a nagy vízhez, a tóhoz kötött megfogalmazása Poe-i hangot ütve jelenik meg *A tó nevetett* című versben. A jól ismert romantikus táj ábrázolása adja a kép alaphangulatát. A rövid sorok újítóan éreztetik a költő zaklatottságát, a környező világtól való elszakadási vágyát. A menekülést kínáló környezet még az angol romantikusok, Poe vagy Adam Miczkiewicz költeményeibe illően tűnik fel. A szerelem halálban való beteljesedésének ötlete is elődök sokaságánál követhető nyomon:

Havas ormokról
Zúgtak a szelek,
A tó harsogott,
Hivott, kiabált,
Zúgott, jajgatott,
A tó nevetett.
Szálltunk, hajóztunk,
(A kinyjainkat
— Súgtam csendesen —
Oldjuk végre fel.
Szent sír ez a tó,
Szerelmes karú.
Titkot őriző.
Ez ölelni tud,
Örökre ölel
És áldva ringat.
Nem tudja senki,
Ha ő átkarol,
Zuhanjunk, gyere.)

A „zuhanás” felvillanó lehetőségével a költő az egyén számára megnyugvást hozó „a nagy halál, a szent halál” utáni vágy érzését, menekülési lehetőségét építi a tó képbe.

A hívó mélység, a habok vonzásával az elvágyódást éreztető messzeség ígérete Adynál is a tenger képekben teljesedik ki majd. — Király István¹⁰ összegzi helyét, eredetét az Ady költészetben. Joggal tárgyalja, mint az avantgard modernség megújította romantikus képek egyikét, melynek fontos helye van Ady költészetében.

A motívum új s új tartalmat kap, és többfelé ágazik. Kísérője marad Ady szerelmi költészetének a Léda verseken át a „másik partot” már el nem érő, „távozó léptű férfiember” alakjáig és tovább. Ott él a „Holnap hőse” lendületében, az Értől az Óceánig eljutni vágyás „bús merészségében”, s az „Utolsó hajók” fáradt búcsújában.

¹⁰ I. m.

De az idézett, a romantikusokéra emlékeztető tó-kép tartalma fejlődést mutat. Megtartja hangulati töltésének bizonyos jellemzőit, de már korán új jellegzetességeket hoz. Mutatja a költő világképének változását is. Egyrészt kitágul a horizont a tenger, az óceán, az új, a mindenség, a végtelenség felé a kép továbbvitelének több típusában. Ugyanakkor a tó motívum fejlődése egy, a mocsárhoz, a láphoz kapcsolódó korlátozó, szűkítő, az Ugar képpel nagyon rokon szimbolikus értelmet kap.¹¹

Olyan érzésvilágnak a képei élnek itt tovább, amelyek valamikor Edgar Poe-nál a *Halál-város* pokolra sülyedésében jelentkeztek. — Misztikus tájbrázolás eleveníti ott meg az elkerülhetetlen vég beteljesedését. A mozdulatlan, komor vizek véget sejtetően csillognak:

Köröskörül bús-csüggeteg
Feküsznek a komor vizek.

E város éjére soha
Nem száll a szent ég sugara;
De a fakó tenger ezer
Fényt vet a kis tornyokra fel:
Fel, csúcsra, messze és közel —
Dómra — kúpokra — isteni
Csarnokokra — babiloni
Falakra — .....

(*Város a tengeren*, ford.: Szabó L.)

A jellegzetes hangulat, mely több más Poe-darabban is nyomon követhető, (*Nyugtalanság völgye*, *A kísértetes palota*) Gomorra pusztulásának képével érezteti a költő ítéletét az őt körülvevő világról. A végítéletre megérett, ellenséges világ, a kiúttalanság érzése itt az, amely meg-megújulva bukkan fel a magyar költészetben, s majd az Ady versekben is visszacseng.¹²

Ady — a beteljesedést, a halállal megnyugvást hozó — tó képe azonban már új irányú változáson megy keresztül. Nem lesz többé a „szerelmes ölü, áldott karú”, de sokkal inkább ködös, mocsaras, undorító.

Változik a kép hordozta mondanivaló, a *Vízió a lápon* életérzéséhez kapcsolódik. „A gaz lehúz, altat, befed” sorral rokonítható tartalmat kap. A menekülés kényszerét és vágyát tükrözi a „pocsolyás víz” megjelenítése. Ott van ez a *Megáradt a Tisza* című versben, mely jól mutatja a megváltozott tájszemléletet. Már nem Petőfi fenségesen romboló Tiszája ez, de megáradásában is kicsinyes, taszító:

Megáradt a rest, magyar Tisza,
Vize Lajtától Oltig szalad,
Ujjongnak a ludak, a gémek
S azok a rabló, azok az ősi
Griff-madarak.

Ár, szürkeség, víz-gőz, pocsolya,
S a nagy magyar Alföld felett
Fészketlenül, kiverve röpdös

¹¹ Megjegyzendő, hogy *A tó nevetett*ben megjelenő romantikus tó-képhez hasonló még később is felbukkan. L. pl. a *Betemetik a tavat* c. verset.

¹² Nagyon rokon képi megformálást találunk pl. Ady a *Délibáb-ösöm Kőd városban* c. versében is.

Riadt szívekkel egy szép énekű
Madár-sereg.

.....

A felemelően pusztulást hozó rejtelmes tó „búzlehű”, „kígyó-fejű, éhes halakat” tápláló, Magyarországgal, a magyar viszonyokkal azonosítható „Halál-tóvá” válik. Ellenséges ez a tó. Nem megnyugvást hozó véget, de szerencsétlen elmúlást ígér. Változtathatatlanságot sugall, lehúzó ereje van:

.....
Hiába minden, mind lehullunk,
Húz a Halál-tó: elveszünk.
Hiába lelkünk, lángolásunk,
Szerelmünk, jóságunk, eszünk.
Erőt mi rajta nem veszünk:
Halál-tó marad Magyarország.

(A Halál-tó fölött)

Ugyanakkor ezek a sorok már Ady szociális kiütkeresését is magukban hordozzák. A tó szimbolizálta pusztító erővel szembeszáll az akarat. Bár a küzdelem kilátástalannak tűnik, de a tó ölése már ellenállásra készítet. Egy magasabb szintű gondolatiság az, mely Adynál a megváltozott, ellenséges tó-képpel kap hangot. A *Margita élni akar* visszaemlékező sorai is ezt az átalakult Halál-tó jelképet használva jellemzik Ady akkori szembenállását, harci kedvét:

Sok politika és sok szerelem
S kavarogjon a holt, magyar, pimasz tó,
Sok buja vers, utazás, papfalás
Volt tervem és sok hangos nép-riasztó
Zenebona, rivalgó ujtás;

.....

A századvég, századforduló, illetve Ady induló költészetére jellemző világ-szemlélet kitér. Az egyéni kitesztottság-érzés, menekülési vágy közösségi tartalommal ötvöződik ekkorra. Ez a képek változásán is lemérhető. A tó motívum ilyen alakulása is példa erre.

*

Bár rövid áttekintéssel, de az előbbihez hasonlóan kiemelhetjük Ady fehérségtisztaság motívumát is.

Tamás Attila¹³ felhívja a figyelmet Adynál a nő és fehérség motívum kapcsolatára és a képek Poe-iéval rokonítható voltával. Ő is idézi Ady egyik Poe-ról írt sorát: „...Olyik verse szinte örült megimádása a nőnek és a fehérségnek...”¹⁴

— Adynak e megállapítása szinte bizonyosan a Reviczky által fordított *Helénához II.* című Poe-versen alapult. Itt jelenik meg a lány „fehér ruhában, ibolyák között”. Sok más hatás mellett előképe lehetett ez az Ady versekben a nő és a fehérség összekapcsolódásának. Ő ebben a kapcsolatban végig a fennkölt tisztaság képzetét jeleníti

¹³ TAMÁS Attila: Varga József könyvéről szólva. Irodalom és emberi teljesség. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1973. 372—3.

¹⁴ Az idealizmus. A. Ö. P. M. Bp. 1964. III. 162—3.

meg. A későbbi fehér asszony, fehér lány előképei már 1899-ben írt verseiben megjelennek. A *Tatjana írt* és *A sárban* címűekben ilyen sorokat találunk:

Tatjana sír... Van még Tatjana,
Rajongó lelkű, hófehér,
Aki szeret félőn, titokban,
Ki szeret — a szerelemért...

(*Tatjana írt*)

Az első dal egy lányról szólott.
Fehér lány volt, ki félve adta
A könnyfakasztó, szüzi csókot.

(*A sárban*)

Ehhez kapcsolódik a *Finita* című vers „Ártatlanság, szüzi fehérség” gondolata, vagy a *Még egyszer* kötetben megjelent *Lázbán* című vers leányképe. Ilyen értelműek a *Fantom* (*Az én menyasszonyom*) zárósorai is:

„Bűn és szenny az élet,
Ketten voltunk csak tiszták, hófehérek.”

Ez a romantikus tisztaság-fehérség kép jellegzetesen kíséri végig az életművet. Egyik típusa ez annak a színszimbolikának, mely jelen van a századvég, századforduló magyar irodalmában.

Szabó Zoltán¹⁵ és P. Dombi Erzsébet¹⁶ tanulmányai is rámutatnak, hogy a szecesszióval egybeeső impresszionista, szimbolista törekvések kedvelt színhatása a fehér, illetve az ebből kinövő fehérség mítosz. A romantikusok fehérség képei a századforduló magyar költői és írói hatásaként is tovább élnek Ady novelláiban és a már idézett korai verseiben is. Mindig egy menekülési vágy által keresett magasztosság, fennköltség megjelenítője. Olyan valami, ami felmenthet, erőt és kapaszkodót adhat. A fehérséget itt az asszony képviseli védőn és erőt adón. Így él ez a Vajda János-i sorokra is visszacsengő *A vár fehér asszonyában*:

(Csak néha, titkos éji órán
Gyulnak ki e bús, nagy szemek.)
A fehér asszony jár a várban
S az ablakokon kinevet.

Ezt érezzük a *Hiába kísértsz hófehéren* „fehér köntösös, szüzi árnyú” asszonyképében. Az erőt, a megváltást szimbolizáló asszony és a fehérség összefonódásáról másutt ilyen sorok vallanak:

Könnyesen, csöndben és fehéren
A bús csodáknak ligetében
Egy asszony jött fényben felém
S én ráemltem arcomat.

(*A Léda szíve*)

¹⁵ SZABÓ Zoltán: Impresszionizmus és szecesszió a századforduló prózájában. Tanulmányok a magyar impresszionista stílusról. Szerk.: Szabó Zoltán, Kriterion, Bukarest, 1976. 49—88.

¹⁶ P. DOMBI Erzsébet: Színhatások a századforduló prózájában. Ld. 15. jegyzet. U. o. 5—48.

De az üdvözülést hozó szerelem-halál képhez is a „fehéren” határozó társul a Temetés a tengeren című versben. Vagy idézhetnénk az „özvegy legények” fehérségét, Az alvó csók-palota elérhetetlen fehér, szép asszonyait is. Hasonló hangulatúak és tartalmúak a már későbbi *A fehér kendő*, a *Fehér lány virág-kezei* című Ady versek, és előtűnnek majd *A Hágár oltárában* a „fehéren, maflán” bérmálkozni induló kislányok, a „jövendő asszonyok”.

De az asszony-fehérség képekkel párhuzamosan és majd az előbbiekben rejlő gondolatiságot kitágítva él Adynál egy másik fehérség szimbolika. Éreznünk kell ebben is a romantikus, illetve szecessziós menekülési vágy megfogalmazódását. Itt azonban nem az asszony és a szerelem oltalma a megváltó fehérség, de több: egy hit, egy gondolat, egy erő. Ady útkereséseiben gyakran bukkan fel így. Misztikus képekben jelenik meg, hatalomhoz, szabadulást hozó eszmékhez kötődik.

A sokszor idézett és elemzett *A fehér csönd* Léda-versként is egy ilyen másfajta misztikának a megszólaltatója:

Fehér ördög-lepel hullott miránk,
Fehér és csöndes lesz már a világ,

Az ilyen sorok emberfeletti erő végzetes súlyát éreztetik. A félelmetes hangtalan-ság, mely a „Nagy-nagy szűzi, csönd” képben vagy a „tíz-öles Jó Csönd-herceg” alakjában is megformálódik itt a csönd-fehér lepel vízióban jelenik meg. A „fehér csönd” színesztétzia ellenséges, megtörhetetlen hatalom jelenlétét érezteti. Lehet ez is a Poe-nál megjelent „testet öltött Csönd”-nek¹⁷ a fehérség-hatalommal ötvözött továbbélése. A csönd motívum folytatása pedig még több helyütt, például Ady nagy forradalmi verseiben jelentkezik újra.¹⁸

Felszabadító, győztes erőt rejt az *Ádám hol vagy* című versben az isten képe. Megjelenítéséhez hozzátartozik a gyász barnáját megtörő fehérség:

Oszlik lelkemnek barna gyásza:
Nagy, fehér fényben jön az Isten,
Hogy ellenségim leigázza.

Az előbbiekhez hasonlóan az *Új versek*ben megjelent *A Mese meghalt* „Minden-asszonyának mese árnya” is mágikus erőt kap az ismétlődő „csodasápadt” jelzőtől. Azonban az idézett, az úr megjelenését kísérő „fehér fény” képe Adynak már más típusú világszemléletéhez, útkereséséhez kapcsolja a fehérségben megjelenő tisztaságot, erőt és hitet.

Ady világszemléletének alakulását mutató lírájának következő szakaszai megtartják a fehérség szimbolikát.

A halál képek rettenete súlyt kap a hozzákapcsolódó „sápadt”, „fehér” jelzőktől. A halál lovai ijesztő álomvidék félelmetes égi útján nyargalnak, s a döbrentő képhez a fehérség járul:

S aki előtt megállanak,
Elsápad és nyeregbe száll
S fehér úton nyargal vele
Holdvilágos éjjeleken
Új utasokért a Halál.

(*A Halál lovai*)

¹⁷ E. A. Poe: Csönd-szonett,

¹⁸ L. pl. a *Barangolás az országban* vagy a *Rohanunk a forradalomba* c. verseket.

E megőrzésnek szép példája lesz majd *A fehér lótuuszok* című vers, melyben az igaz, a tiszta élet és gondolat a fehérséggel kap kifejeződést, erősíti a „bűnös, lép-lélek” és a hit kontrasztját:

Fehér gondolatok, virágok
Terülnek el. A sáros habok
Mintha olvadt ezüst lennének
S én pedig forrón, lihegőn
Áldott, szent, tiszta élet vagyok.

Egyre inkább felváltja már az idegenség, a menekülési kényszer életérzését Adyban az előreivó cél keresése. Ez lehet majd a fehérség. Olyan, melyhez a jövő, a társadalmi változást és az egyéni megváltást hozó holnap kötődik. Ady, sokat változó de szinte egész költészetén végigvonuló holnap-jövő motívuma szinte szükségszerűen ötvöződik e magasztos tartalmat hordozó fehérség képpel. A holnap több lesz, mint „a bús, nagyszerű Sötét”. Abban az Árgyilus-Adyt ébrésztő jövendő, a még gyermek „víg kicsi nép” is felfedheti már titkát: „itt jár, köztetek él Árgyilus, az álmok királya”. Ez a jövő-holnap győzhet a Halál-tón, a „Tegnap cifra seregén”, a költőt megfogó „ismeretlen átok” felett. Jelentheti így a mindenséget, a győztes fehérséget.

A Hágár oltárában leirt fehér ruhás szűzek, „kútfői a Jövőnek” jelképpé lettek. A majdani asszonyok hitet adtak. Hitet adott ekkor egy közösség, egy prometheusi sereg, „aki mást akar, mint mi most van”. S ezek az erős „szűz proletár-seregek” a tisztaságot, a megváltást jelentő holnap letéteményeseivé váltak Ady szemében. Kellett, hogy a bár sokat változott, de mindig valamely kiutat jelentő fehérség kép kapcsolódjék hozzájuk. A Jövendő fehérei lettek, győzők, újítók és továbbvivők. Őket tudva a színek nem, csak ez a fehérség érdekes:

Meghalok, de zöld epe nélkül,
Fehéren látva. Nincs terűm,
Mely nem fehér, nem ragyogó.
Színek nélkül, úgy egyszerűn
Eltávozok.

Ady fehérség szimbolikája talán épp e versben teljesedik ki. A sorok a sok színnek ábrázolható, „Szivárvány, álom és soha” világ talmi voltát és a fehérség-jövendő „boldogságát” állítják szembe. Felmutatják a hitet a jövendő fehér letéteményeseiben, kikkel a „kötést a Sors akarta”, s kikben bízhat az „elmenőben lévő”:

Fehér Babel, óh, drága Élet,
Mely utánam is itt marad,
Fehér csók, szer, bú, alkalom,
Fehér, nagy kuvik-madarak,
Daloljatok.

.....
Amit akartam, zord magasság,
Amit elértem, ostoba,
Színekkel tarkált semmisem,
Szivárvány, álom és soha.
Most hagyjatok.

Egy érdemem van: mélyre láttam
S szerettem, aki szenvedett.
A Jövendő fehéreit.
Óh, szűz proletár-seregek,
Daloljatok.

Ahhoz, hogy Ady ilyen gondolatokat önthessen formába, világképének és művészetének nagy átalakulása és fejlődése kellett. Összetevőit nem szükséges elemezni. Része és mutatója azonban ennek a fehérség motívumban bekövetkezett változás.

A vázlatos áttekintés nem zárulhatna itt le, hiszen a kép tovább él Ady költészetében. Régi tartalmait is felelevenítve jelentkezik még sokszor. Megjelenik majd, mint az élet elvesztett szépsége, tisztasága is, talán már a visszatérésre hiába intő üzenet, *A Patyolat üzenete*:

Harmincnégy esztendő, vén koromba,
Mindenek túlján,
Undorodván s szépen butulván,
De, jaj, mégis tudván sokat,
Sírva nézem, hogy kendőt lenget
Késetten az én bűnös lelkem
S egyetlen, igazi szerelmem:
A Patyolat.

*

Két motívum fejlődésének egy szakaszát áttekintő, és annak is vázaltszerű bemutatása ez. Ady gondolatiságának változásával összefüggésben költészete is átalakult. E kettő a megváltozó képek bizonyossága szerint is összefonódik. A fenti sorok ennek a kapcsolatnak a felvillantására voltak hivatottak. Az elemzett motívumok korántsem egyedüli jellemzőek, és minden bizonnyal nem is a legfontosabbak Ady Endre költészetében. Jellegzetesek azonban azért, mert mind a tó, mind a fehérség képek romantikus hatásokat továbbvivőn élnek Ady költeményeiben. Megjelenésükkor egy kései romantikához, a már megújult és idegenné lett világot elutasító költői életérzéshez kapcsolódtak. Az Ady induló költészetében megjelenők leginkább, a magyar századvég, századforduló költészete által is közvetített, Edgar Allan Poe világszemléletével rokoníthatók. Ady lírájának szuverén fejlődésében azonban az egyéni megváltás kereséséhez kapcsolódó formákon át a világot átalakító, társadalmi változást kereső hitekhez is kötődtek. Megtartották közben eredeti jelentésük sok jellemzőjét. Ugyanakkor bemutatói lettek ezek a képek is annak a vívódásnak, amely a költőnek a megtörhetetlen, „ismeretlen átokkal” való harcától a *Küldöm a Frigyládat* hitéig vezettek. Új és új eszmék kifejezőiként jelzik az utat a halál rokona dekadens megnyugvásától a Tűz csiholója „mást akarni”-ra felszólító parancsáig és tovább.

EDGAR POE'S AWARENESS OF LIFE IN THE POETRY OF ENDRE ADY II.

This paper is continuation of another essay (Edgar Poe's Awareness of Life in the Poetry of Endre Ady) published in our previous review.

It tries to analyse the poetical pictures reflecting disappointment mainly in two Ady's volume: in *Új versek* and in *Vér és arany*. The author studies the formal and inner expanding of "lake" and "witeness" poetical pictures as representation of purity. He proves that these pictures in Ady's first and second volume join with the poetry at the end of the century, and they are traced back to Romanticism and poetry of Poe. These pictures are remained in Ady's later poetry as well but they are transformed and get new meaning.

IRODALOMTÖRTÉNETI DOLGOZATOK

KIADJA A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETE

1. *Halász Előd*: Vörösmarty és Toldy. 1956.
2. *Pósa Péter*: Babits Mihály; „Kártyavár”. 1956.
3. *Halász Előd*: Bevezetés a Faust II. részéhez. 1956.
4. *Juhász Gyula* elfelejtett Anna-versei. 1956.
5. *Vág Sándor*: A „La Hongrie Républicaine” és Juhász Gyula. 1956.
6. *Berczik Árpád*: Raimund pályakezdése hazánkban. 1958.
7. *Keserű Bálint*: Adalékok Rimay és a Báthoriak kapcsolatához. 1958.
8. *Kovács Sándor*: Szepsi Csombor Márton prózastílusához. 1958.
9. *Kordé Imre*: Néhány adat Csokonai „Kultúra”-jának keletkezéséhez. 1958.
10. *Kálmán László*: Molnár György, a realista színjátszás előfutára. 1958.
11. *Nacsády József*: A szegedi parasztnovella keletkezése. 1958.
12. *Kiss Lajos*: Simon István költészete. 1958.
13. *Ilia Mihály*: A Holnap születése. 1959.
14. *Péter László*: Juhász Gyula és a „fekete báró”. 1959.
15. *Nacsády József*: Két kirándulás. 1959.
16. *Kovács Sándor Iván*: Az európai humanista hagyomány szerepe Szepsi Csombor Márton írói fejlődésében. Csombor és Bonifacio. 1960.
17. *Kiss Lajos*: A művészi tükrözés kérdéséhez. 1961.
18. *Kiss Lajos*: Mégegyszer a művészi tükrözésről. 1961.
19. *Nacsády József*: Jókai műveinek lengyel alakjai. 1961.
20. *Kiss Lajos*: Modernizmus, formakultúra, korszerűség. 1961.
21. *Kovács Sándor Iván*: Rimay János és Érsek András. 1961.
22. *Bíró Ferenc*: Egy XIX. század eleji kódex Csokonainak tulajdonított versei. 1961.
23. *Kordé Imre*: A XVII. századi Szeged és folklorisztikus elemek az Etelkában. 1961.
24. *Nagy Géza*: Adalék Vörösmarty 48-as szerepléséhez. 1961.
25. *Péter László*: Juhász Gyula „újságírói sikere”. 1961.
26. *Ilia Mihály*: A Nyugat és a Holnap. 1961.
27. *Krajkó András*: Juhász Gyula és az első világháború. 1961.
28. *Bíró Ferenc*: A Mindenes Gyűjtemény (1789—1792) szerkesztőjének nyelv- és irodalomszemléletéhez. 1962.
29. *Nacsády József*: Jókai „Deleorszag”-áról. 1962.
30. *Juhász Antal*: Thury Zoltán a Szegedi Naplónál. 1962.
31. *Ilia Mihály*: Juhász Gyula költészetének motívumairól 1908—1911 között. 1962.
32. *Krajkó András*: „Piros pecséttel nyílik a titok.” 1962.
33. *Szabolcsi Gábor*: József Attila expresszionizmusának kérdéséhez. 1962.
34. *Keserű Bálint*: Epiktétosz magyarul — a XVIII. század elején. 1963.
35. *Vörös László*: Az „új hit” motívum tartalma Juhász Gyulánál. 1963.
36. *Kovács Sándor Iván*: A „Fórum” szerepe felszabadulás utáni irodalmunk történetében. 1964.
37. *Krajkó András*: A „keresztény kurzus” művelődéspolitikájáról. 1964.
38. *Csetri Lajos*: A stílus fogalmai és a korstílusok problematikája. 1965.
39. *Ilia Mihály*: Hatvany Lajos folyóirata: az Esztendő. 1965.
40. *Scheiber Sándor—Zoldos Jenő*: Ady Endre levelei Révész Bélához. 1965.
41. *Tamás Attila*: Vajda János Alfréd regénye c. műve és a magyar romantika néhány problémája. 1965.
42. *Keserű Bálint*: A magyar protestáns-polgári későhumanizmus néhány problémája. 1966.
43. *Kovács Sándor Iván*: Dante neve százötven év magyar irodalmában. 1966.
44. *Ilia Mihály*: Egy vers értelmezésének lehetőségei (Ady Endre: Az ős Kaján). 1966.
45. *Vörös László*: Illyés Gyula lírájának realizmusa. 1967.
46. *Csukás István*: Ján Smrek Petőfi-fordításairól. 1967.
47. *Nacsády József*: Jókai és népiesség az 1850-es években. 1967.
48. *Kovács S. I.—Kulcsár P.*: Régi magyar írók és prédikátorok kiadatlan levelei. I. 1967.
49. *Keserű Bálint*: Újfalvi Imre és a magyar későreneszánsz. 1968.
50. *Horváth Károly*: A magyar felvilágosult klasszicista dráma a műfaj kelet-európai fejlődésében. 1968.
51. *Ilia Mihály*: Juhász Gyula Tömörkény-kultusza és Tömörkény-életrajzának kiadástörténete. 1968.
52. *Tamás Attila*: József Attila költészetével rokon sajátosságok Radnóti Miklós lírájában. 1968.
53. *Kovács S. I.—Kulcsár P.*: Régi magyar írók és prédikátorok kiadatlan levelei. II. 1968.
54. *Keserű Bálint*: Újfalvi Imre és az európai „későhumanista ellenzék”. 1969.
55. *Csetri Lajos*: Adalékok Döbrentei Erdélyi Múzeumának irodalomszemléletéhez. 1969.
56. *Csukás István*: Ady és Ivan Krasko. 1969.
57. *Krajkó András*: Az ellenforradalmi rendszer irodalompolitikájának kialakulása. 1969.
58. *Tamás Attila*: A „kép” problematikája a költői műalkotásban. 1969.
59. *Kovács S. I.—Kulcsár P.*: Régi magyar írók és prédikátorok kiadatlan levelei. III. 1969.
60. *Jankovics József*: Zilahi János legációsi levele Bethlen Miklóshoz (?) 1692-ből. 1969.
61. *Dankanis Adam*: Adatok Toroczkai Mátéról. 1969.
62. *Bán Imre*: Ismeretlen adatok Otrókosi Főris Ferenc életéhez. 1969.
63. *Kulcsár Péter*: Az óbudai egyetem Heltai Gáspár Krónikájában. 1971.
64. *Olasz Sándor*: Heltai Gáspár 56. meséje és a Tinódi-Cronica címlapja. 1971.
65. *Szabó T. Attila*: Ifj. Heltai Gáspár élete és helyesírása ismeretéhez. 1971.
66. *Ötvös Péter*: Thoraconymus Mátyás. 1971.
67. *Nussbächer Gernot*: Adatok Gyulafi Lestár utazásaihoz. 1971.
68. *Balázs Mihály*: Ecsedi Báthori István levelei Bocskaihoz. 1971.
69. *Somogyi Dániel*: Rimay János levele Kővárból Perneszy Erzsébethez. 1971.
70. *Keserű Bálint*: Az Újfalvi-per jegyzőkönyve. 1971.
71. *Jakó Zsigmond*: Miskolci Csulyak István peregrinációs albuma. 1971.
72. *Tonk Sándor*: Rozgonyi Sutor (Varga) János. 1971.
73. *Kovács Sándor Iván*: Utleíró utazók — utazási irodalom a XVI—XVII. században. 1971.

74. *Bácskai Antal*: A Zrínyiek erdélyi kapcsolataihoz. (Levelek 1654—1679-ből). 1971.
75. *Wittman Tibor*: Az Újvilág képe Comenius didaktikai műveiben. 1971.
76. *Holl Béla*: Tasi Gáspár. (Adalékok XVII. századi fordításirodalmunk történetéhez). 1971.
77. *Czeglé Imre*: Ameszus korai magyar tanítványai. (Ismeretlen frankeri disputációk 1624—1625-ből). 1971.
78. *Németh S. Katalin*: Borsáti Ferenc Metamorphosis-a. (A protestáns barokk kérdéséhez). 1971.
79. *Szaunder József*: Tizenhetedik századi magyar utazó Spanyolországban. 1971.
80. *Esze Tamás*: Kolozsvári könyvek Baranyában. 1971.
81. *Tarnóc Márton*: Egy kuruckori vers szövegtörténetéhez. (Descriptio fortunae inconstantiae). 1971.
82. *Gál István*: Erdélyi levelek a British Museum-ban. 1971.
83. *Jankovics József*: A levélről Bethlen Miklós arcképehez. (Két kiadatlan levél közlésével). 1971.
84. *Csukás István*: Adalékok a két világháború közötti magyar—szlovák irodalmi kapcsolatokhoz. (Harcok Petőfi szellemi hagyatéka körül). 1972.
85. *Nacsády József*: Az irodalmi népiesség és az 1848-49-es forradalom. 1972.
86. *Hornáth Károly*: A felvilágosodás korának irodalmi irányzatai a közép-kelet-európai irodalmakban. 1972.
87. *Krajkó András*: A Nyugat kritikájának változásai 1919 után. 1972.
88. *Illa Mihály*: Egy Nyugat-kortárs Erdélyben. (Tompa László költészetéről). 1972.
89. *Pósa Péter*: Keats esztétikájáról és költészetéről. (Halálának százötvenedik évfordulójára). 1972.
90. *Nagy Barna*: Tervezet Ecsedi Báthori István műveinek kiadására. 1972.
91. *Kovács S. I.—Kulcsár P.*: Szepsi Csombor Márton ismeretlen értekezése. 1972.
92. *Jankovics József*: A Pápai Páriz család angol kapcsolatainak történetéhez I. (Ifjú Pápai Páriz Ferenc londoni levelei). 1972.
93. *Vörös László*: Az esztétikai valóságfogalom néhány vitás kérdése. 1973.
94. *Csetri Lajos*: Egy Csokonai-vers keletkezéstörténetéhez. (A reményhez). 1973.
95. *Horváth István*: Balassi poétikája. (Kérdések). 1973.
96. *Olasz Sándor*: A kálvini művészetfelfogásról és magyarországi kisugárzásáról. 1973.
97. *Balázs Mihály*: Andrzej Frycz-Modrzewski. (Halálának négyszázadik évfordulójára). 1973.
98. *Németh S. Katalin*: A Pécsi disputa szövegeiről. 1973.
99. *Benda Kálmán*: Filiczki János levele 1605-ből. 1973.
100. *Somfi Éva*: Az újsztoicizmus (Lipsius) hatásának nyomai Borsos Tamás naplójában. 1973.
101. *Merényi Varga László*: Thordai János Epiktetosz-fordításának stíluskérdéséhez. 1973.
102. *Zentai Mária*: Rimay-hatás Thordai János zsoldáiraiban. 1973.
103. *Varga Imre*: Egy bujdosó énekünk történetéhez. 1973.
104. *Jankovics József*: Ismeretlen panaszének a kuruckorból. 1973.
105. *Agárdi Péter*: Adalék a Zrínyi- és Gyöngyösi-hagyomány párhuzamos történetéhez. (Kónyi János: Magyar hadi román, 1779). 1973.
106. *Ladányi Sándor*: Aranka György levelei Ráday Gedeonhoz. (1789—1791). 1973.
107. *Csukás István*: Vajansky műveinek magyar világa. 1976.
108. *Vörös László*: A tükrözés kategóriája Marx filozófiájában. 1976.
109. *Sipka Sándor*: Beöthy Zsolt irodalomtörténeti tankönyve a középiskolai oktatásban. 1976.
110. *Baranyai Zsolt*: Naturalista szemlélet és szecessziós kompozíció. (Egy Bródy-novella elemzése). 1976.
111. *Szigeti Lajos*: A „felnötség” vállalása József Attila költészetében. (József Attila-Kosztolányi-bírálatának lírai fedezete). 1976.
112. *Scheiber S.—Zsoltos J.—Katona Z. F.*: Mikszáth Kálmán levelezéseiből. 1976.
113. *Csukás István*: Ady nemzetiség-szemlélete. 1977.
114. *Nacsády József*: Ady és az Arany-hagyomány. 1977.
115. *Krajkó András*: Harcok Ady irodalmi örökségéért. 1977.
116. *Illa Mihály*: Egy Ady-motívum tanulságai. 1977.
117. *Szigeti Lajos*: Egy Ady-vers értelmezéséhez. (Kocsi-út az éjszakában). 1977.
118. *Papp István*: Az Edgar Poe-i életérzés Ady költészetében. 1977.
119. *Vörös László*: Ady és Csinszka. (Gondolatok Robotos Imre könyvéről). 1977.
120. *Baranyai Zsolt*: Adalékok Ady és Csáth-Géza kapcsolatahoz. 1977.
121. *Nacsády József*: A „hallgatóg” Arany és az „Őszikék”. 1978.
122. *Csukás István*: Vajda János és a nemzetiségi kérdés. 1978.
123. *Papp István*: Az Edgar Poe-i életérzés Ady költészetében II. (Motívumvizsgálat) 1978.